

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Iva Brkić

**SAMOPŠTOVANJE I LOKUS KONTROLE
KAO PREDIKTORI DOBROBITI**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

IVA BRKIĆ

**SAMOPOŠTOVANJE I LOKUS KONTROLE
KAO PREDIKTORI DOBROBITI**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc., Goran Milas

Zagreb, 2018

Samopoštovanje i lokus kontrole kao prediktori dobrobiti

Sažetak:

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati mogu li se na temelju samopoštovanja i lokusa kontrole predvidjeti komponente dobrobiti te provjeriti je li hipoteza o samopoštovanju kao medijacijskoj varijabli u odnosu lokusa kontrole i komponenata dobrobiti empirijski utemeljena. Istraživanje je provedeno jednokratnim prikupljanjem podataka na 245 studenata koji studiraju u Zagrebu. Sudionici su u istraživanje prikupljeni putem Facebooka te mailing listi gdje je podijeljena poveznica koja je vodila do upitnika. Varijable su operacionalizirane Ljestvicom zadovoljstva životom, Ljestvicom ravnoteže afekata, Rotterovom ljestvicom unutarnjeg prema vanjskom mjestu kontrole potkrepljenja te Rosenbergovom ljestvicom samopoštovanja. Rezultati su pokazali značajne pozitivne korelacije samopoštovanja sa komponentama dobrobiti te značajnost samopoštovanja kao prediktora dobrobiti. Isto tako pronađena je pozitivna korelacija unutarnjeg lokusa kontrole i komponenata dobrobiti, dok su korelacije vanjskog lokusa kontrole i komponenata bile negativno usmjerene. Lokus kontrole pokazao se značajnim prediktorom dobrobiti. Dobiveni nalazi ukazuju da bi samopoštovanje moglo imati ulogu medijatora u odnosu lokusa kontrole i dobrobiti. U situaciji sa zadovoljstvom životom kao kriterijem, samopoštovanje se može predložiti kao dominantni medijator putem kojeg potpuno odvija utjecaj lokusa kontrole na dobrobit. U situaciji sa ravnotežom afekata kao kriterijem, samopoštovanje bi moglo biti samo jedan od medijatora preko kojeg lokus kontrole ostvaruje svoj utjecaj na afekte ili se pak dio utjecaja što ga ostvaruje lokus kontrole odvija i izravnim putem.

Ključne riječi: [samopoštovanje, lokus kontrole, dobrobit]

Self-esteem and locus of control as predictors of well-being

Abstract:

The aim of this study was to examine whether self-esteem and locus of control can predict components of well-being and, also, to investigate possible mediating effect of self-esteem on the relation between locus of control and well-being. Study was cross-sectional and it included a sample of 245 university students studying in Zagreb. Participants were recruited via Facebook and mailing lists where link leading to the questionnaire was posted. Variables were operationalized using Satisfaction With Life Scale, Affect Balance Scale, Rotter's Scale of Internal Versus External Control of Reinforcement and Rosenberg's Self-esteem Scale. Results showed positive relationship between self-esteem and well-being, and also that self-esteem significantly predicts well-being. Significant positive correlations between internal locus of control and well-being components were found, while correlations between external locus of control and well-being were found to be negative. Locus of control was significant predictor of well-being. Furthermore, results revealed that self-esteem might have mediator role in the relationship between locus of control and well-being. In the case of life satisfaction

as criterion, self-esteem could be proposed as dominant mediator, meaning that locus of control has indirect effects on well-being completely via mediating effects of self-esteem. In the case of affect balance as criterion, self-esteem is probably just one of mediators transmitting effects of locus of control on well-being or locus of control also effects affect balance directly.

Keywords: [self-esteem, locus of control, well-being]

Sadržaj

Uvod	2
<i>Konceptualna polazišta i komponente dobrobiti</i>	2
<i>Modeli dobrobiti</i>	3
<i>Teorije dobrobiti</i>	4
<i>Mjerenje dobrobiti</i>	4
<i>Prediktori dobrobiti</i>	5
<i>Samopoštovanje</i>	6
<i>Lokus kontrole</i>	7
<i>Lokus kontrole i samopoštovanje</i>	9
<i>Moderatorske i medijatorske uloge samopoštovanja i lokusa kontrole</i>	10
Cilj i problemi:	12
Metoda	13
<i>Sudionici</i>	13
<i>Instrumenti</i>	13
<i>Postupak</i>	15
Rezultati	16
Rasprava:	21
<i>Ograničenja istraživanja i praktične implikacije</i>	23
Zaključak:	25
Literatura:	26

Uvod:

U posljednjih nekoliko desetljeća među znanstvenicima raste interes za područje pozitivne psihologije te se poprilično smanjuje omjer koji je prije 2 desetljeća iznosio čak 1:17 u korist istraživanja koja su se bavila patologijom i psihičkim poremećajima (Myers i Diener, 1995). Istraživači su uvidjeli da se unaprjeđenje kvalitete života ljudi ne postiže proučavanjem odsutnosti negativnih psiholoških simptoma, već suprotno, istraživanjem činitelja koji čine život dobrim, otkrivanjem kako pojedinci ostaju otporni na nedaće s kojima se susreću te osnaživanjem značajki koje unaprjeđuju život pojedinca. Stoga je fokus prebačen na unaprjeđivanje snaga i zaštitnih faktora sa reagiranja na već prisutne probleme (Mcknight, Huebner i Suldo, 2002).

Važno područje istraživanja u pozitivnoj psihologiji zauzima ono o dobrobiti. Istraživanja dobrobiti dovela su do brojnih vrijednih spoznaja kao npr. da su pojedinci sa većim stupnjem dobrobiti spremniji za socijalizaciju s drugima, za istraživanje, više su znatiželjni i koriste konstruktivnije strategije suočavanja (Diener i Diener, 1996). Kada ljudima 'ide dobro u životu' mogu usmjeriti svoje resurse na proširivanje prijateljstava, stjecanje vještina koje će im koristiti u budućnosti ili se odmoriti i opustiti kako bi obnovili energiju za buduće izazove (Fredrickson, 2001) Također, pojedinci sa većom dobrobiti brže reagiraju na negativne događaje što je nužno za adaptaciju, a time i preživljavanje. Suprotno tome, nisko zadovoljstvo životom pokazalo se kao faktor rizika za razvoj depresije u budućnosti (Mcknight i sur., 2002). Znanstvenici koji proučavaju dobrobit smatraju da je važno obilježje dobrog života uvjerenje samog pojedinca da ima dobar život. Ovakva subjektivna definicija kvalitete života koja daje ljudima da sami odluče da li je njihov život vrijedan, u znanstvenim krugovima naziva se subjektivna dobrobit, dok se u kolokvijalnim terminima koristi naziv sreća (Diener, 2000).

Konceptualna polazišta i komponente dobrobiti

S obzirom na konceptualno polazište, razlikujemo hedonistički i eudemonijski pristup dobrobiti (Waterman, 1993). Hedonistički pristup definira dobrobit u terminima ugone nasuprot neugodi (Ryan i Deci, 2001) pri čemu se dobrobit ne ograničava na fizički hedonizam već se razmatra kao nastojanje ostvarivanja željenih ishoda što god oni pojedincu značili (Tadić, 2008). Tom pristupu pripada Dienerova (1984) definicija subjektivne dobrobiti koja podrazumijeva čovjekovo vrednovanje vlastitog života, a ono može biti afektivno ili kognitivno. Kognitivno vrednovanje odnosi se na zadovoljstvo životom pri čemu se misli na

općenito zadovoljstvo životom te na zadovoljstvo specifičnim područjima života poput posla, zdravlja, slobodnog vremena, obiteljskog života itd. Afektivno vrednovanje života obuhvaća raspoloženja i emocionalne reakcije na različite događaje i situacije (Diener, Suh, Lucas i Smith, 1999). Afektivno vrednovanje obuhvaća pozitivne i negativne afekte, a Bradburn (1969, prema Ryff, 1989) je utvrdio da oni imaju drugačije korelate i da čine zapravo dva različita faktora zbog čega bi se trebali mjeriti odvojeno. Stoga, je predložio da ravnoteža u doživljavanju pozitivnih i negativnih raspoloženja i emocija predstavlja indeks sreće. Učestalost doživljavanja različitih afekata se smatra boljim indikatorom dobrobiti od njihova intenziteta jer se može bolje mjeriti te je snažnije povezana sa dugoročnom emocionalnom dobrobiti u odnosu na intenzitet (Diener, Sandvik i Pavot, 1991). Eudemonijski pristup smatra da je dobrobit više od sreće i da se temelji na samoaktualizaciji ljudskih potencijala (Waterman, 1993). Vođena eudemonijskim pristupom Ryff (1989) formira svoju teoriju prema kojoj subjektivna dobrobit ima šest dimenzija, a to su: samoprihvatanje, pozitivni odnosi sa drugima, autonomija, ovladavanje okolinom, životni smisao i osobni rast. Premda postoji još mnogo teorijskih formulacija dobrobiti, operacionalizacije navedenog konstrukta pokazuju da se on za većinu autora sastoji od dvije komponente koje predstavljaju afektivno i kognitivno vrednovanje života (Klonowicz, 2001). Stoga će dobrobit i u ovom radu biti operacionalizirana na isti način.

Modeli dobrobiti

Kako se razvijalo područje subjektivne dobrobiti nastali su različiti modeli koji su potaknuli mnoga istraživanja uzroka, posljedica i dinamike dobrobiti. Diener (1984) razlikuje dva modela. Jedan od njih je Model odozgo prema dolje koji se usmjerava na procese unutar pojedinca. Pretpostavlja kako opće karakteristike ličnosti osobe utječu na način na koji ona reagira na svijet. Osoba doživljava zadovoljstvo jer je sretna, a ne obrnuto. Drugim, Modelom odozdo prema gore, pretpostavlja se da je sreća jednostavno zbroj malih užitaka. Kada osoba procjenjuje koliko je sretna u životu, mentalno zbraja trenutno dostupne bolne i ugodne trenutke. Ovaj model daje veću važnost objektivnim okolnostima, vanjskim događajima i situacijama, a ukupna procjena sreće se dobiva zbrajanjem zadovoljstava iz različitih domena života npr. brak, posao, slobodno vrijeme. Headey i Wearing (1989) predlažu i treći model kojeg su nazvali Modelom dinamičke ravnoteže. Taj model pretpostavlja da ličnost pojedinca određuje osnovni raspon njegovih emocionalnih reakcija i premda vanjski događaji mogu pomaknuti reakcije sa osnovnog raspona, s vremenom će se njegove reakcije ipak vratiti unutar krajnjih točaka raspona.

Teorije dobrobiti

Iz navedenih modela formirali su se mnogi teorijski pristupi shvaćanju psihološke dobrobiti. Teorija krajnjih točaka ističe da je osoba sretna kada su joj zadovoljene biološke i psihološke potrebe i postigla je svoje ciljeve. Teorije aktiviteta ističu da je osoba najsretnija kada je uključena u zanimljive aktivnosti koje su u skladu sa njezinim sposobnostima (Csikszentmihalyi, 1975, prema Diener, Lucas i Oishi, 2009). Ljudi najviše uživaju u aktivnostima u koje su uključeni zbog intrinzičnih razloga te sama uključenost u aktivnosti dovodi do sreće. Zatim, dispozicijske teorije naglašavaju da pojedinci imaju karakteristične emocionalne odgovore, određene genima, na različite situacije i životne okolnosti. Prema njima ljudi su do određenog stupnja urođeno skloni da budu sretni ili nesretni. Teorije višestrukih nesrazmjera, pak govore, da se ljudi uspoređuju sa višestrukim standardima poput važnih drugih osoba, prošlih uvjeta života, svojim aspiracijama, potrebama i ciljevima te tada procjena vlastitog zadovoljstva nastaje na temelju nesrazmjera između trenutnih uvjeta i tih standarda (Michalos, 1985). Asocijacionističke teorije temelje se na spoznajama o pamćenju, uvjetovanju i kognitivnim principima pa pretpostavljaju da pojedinci mogu izgraditi snažnu mrežu pozitivnih asocijacija i naučiti reagirati na pozitivan način. Takva mreža pozitivnih asocijacija predisponira osobu na da događaje reagira sa pozitivnim afektima (Matlin i Stang, 1978, prema Diener, 1984).

Mjerenje dobrobiti

Prvi instrumenti za mjerenje dobrobiti sastojali su se od samo jedne čestice čiji se sadržaj odnosio na samoprocjenu sreće ili zadovoljstva životom. Psihometrijska evaluacija ovakvih jednostavnih ljestvica pokazala je da posjeduju određen stupanj valjanosti. Pokazalo se da općenita pitanja o ukupnoj procjeni vlastitog života daju rezultate koji dobro konvergiraju jedan s drugim (Andrews i Withey 1976, prema Diener i sur., 2009). Kako se područje razvijalo pojavile su se ljestvice sa više čestica, kojima je valjanost i pouzdanost bolja od onih sa samo jednom česticom. Sve do danas jednokratna primjena upitnika samoprocjene ostala je najčešće korištena tehnika za istraživanje dobrobiti. No, zbog takvih korelacijskih istraživanja poprečnog presjeka istraživači ne mogu sa sigurnošću zaključivati o uzročno-posljedičnoj povezanosti varijabli koje proučavaju. Unatoč sveprisutnosti mjera samoprocjene dobrobiti, istraživače je dugo mučilo pitanje njihove valjanosti jer ljudi mogu izvijestiti da su sretni, a da zapravo nisu iskusili visoki stupanj dobrobiti. Ipak, Sandvik, Diener i Seidlitz (1993) su zaključili da mjere samoprocjene konvergiraju sa drugim tipovima procjene npr. procjenama stručnjaka nastalih na temelju intervjua sa sudionicima, mjerama

uzorkovanja iskustava u kojima se emocije bilježe u slučajno odabranim trenucima u svakodnevnom životu, dosjećanjima sudionika o pozitivnim i negativnim događajima iz njihovih života, procjenama obitelji i prijatelja. Kao i u svim psihologijskim istraživanjima, uvijek je bolje koristiti više metoda procjene kako bi se informacije prikupljene različitim metodama međusobno dopunile i kako bi se zaštitili od mogućih artefakata (Diener, 2000). Upotrebom više metoda znanstvenici mogu bolje razumjeti kako ljudi konstruiraju procjene subjektivne dobrobiti. Schwarz i Strack (1999) ističu da procjene zadovoljstva životom nisu postojane i uskladištene vrijednosti o kojima pojedinac izvještava kada ga se zatraži, već situacijske varijable utječu na te procjene zbog čega ljudi koriste trenutno istaknute informacije u formiranju svojih procjena. Diener i Diener (1995) su proširili te nalaze utvrdivši da su neke informacije kronično istaknute nekim pojedincima dok drugima nisu. Na primjer, ljudi iz individualističkih zemalja mogu temeljiti prosudbe zadovoljstva vlastitim životom na temelju osjećaja vlastite vrijednosti i samoprihvatanja, dok pojedinci iz kolektivističkih kultura u formiranju prosudbi uzimaju u obzir mišljenja drugih ljudi. Također, u stvaranju prosudbi ljudi mogu tražiti različite informacije u svom pamćenju, pa tako dok jedni traže informacije o pozitivnim aspektima svog života, drugi traže one negativne (Diener i sur., 2009). Dakle, procjene sreće i zadovoljstva životom mogu biti pod utjecajem pojedinčevog trenutnog raspoloženja, njegovih uvjerenja o sreći te lakoće kojom se može dosjetiti pozitivnih i negativnih informacija u pamćenju.

Prediktori dobrobiti

U posljednjih 30 godina znanstvenici su sistematično bilježili razne demografske korelate subjektivne dobrobiti (Diener i sur., 1999) te su ustanovili da: 1) dob, spol i prihodi koreliraju sa dobrobiti, 2) ta povezanost obično je mala, 3) većina ljudi umjereno je sretna zbog čega demografski faktori mogu razlikovati ljude koji su umjereno sretni od onih koji su jako sretni (Diener i Diener, 1996). Pored prihoda, individualistička orijentacija, ljudska prava i društvena ravnopravnost pokazali su se kao konzistentni prediktori dobrobiti na uzorku od 55 zemalja (Diener, Diener i Diener, 1995). Vođeni idejom da je sreća samo relativno ovisi o okolnostima, Brickman, Coates i Janoff-Bulman (1978) su na uzorku pojedinaca koji su dobili na lotu milijun dolara i onih koji su ostali paralizirani u nesreći utvrdili da je kod njih došlo do kratkotrajnog porasta, odnosno, pada u stupnju životne sreće koji se nakon nekog vremena vratio na stabilnu razinu sličnu onoj prije kritičnog događaja. S druge strane postoje i dokazi o dugoročnim, a možda i trajnim promjenama dobrobiti. Dokazi o dugoročnim promjenama proizašli su iz praćenja određenih događaja povezanih sa promjenama poput: vjenčanja,

gubitka posla, smrti supružnika (Lucas Clark, Georgellis, i Diener, 2004; Lucas, Clark, Georgellis i Diener, 2003) pa čak i kozmetičkih operacija (Frederick i Loewenstein, 1999). S obzirom da demografski činitelji (kao što su: spol, dob, rasa, prihodi, bračni status, obrazovanje) obično objašnjavaju tek nekoliko posto varijance dobrobiti, a kada se razmatraju svi skupa objašnjavaju između 10 (Andrews i Withey, 1976) i 15% (Argyle, 1999, sve prema Diener i sur., 1999) znanstvenici su se okrenuli istraživanju odnosa osobina ličnosti i dobrobiti. Tako je pronađeno da ekstraverzija i s njom povezani konstrukti poput traženja uzbuđenja i socijalnosti kovariraju s dobrobiti (Tolor, 1978). Costa i McCrae (1980,) su odnos ekstraverzije i neuroticizma sa dobrobiti objasnili modelom po kojem ekstravertirani pojedinci skloniji doživljavanju pozitivnih afekata koji dovode do većeg zadovoljstva životom, dok kod neurotičnih pojedinaca prevladavaju negativni afekti koji smanjuju njihovo zadovoljstvo životom. Optimizam je još jedan konstrukt koji se pokazao konzistentno povezan s dobrobiti. Istraživanja su pokazala kako su optimisti uspješniji, zdraviji i sretniji od pesimista (Pavot, Diener i Fujita, 1990).

Samopoštovanje

Samopoštovanje se opisuje kao samoevaluacija ili vrednovanje vlastite vrijednosti, odnosno, kao samoprihvatanje. Rosenberg (1965) samopoštovanje definira kao pozitivan ili negativan stav prema samome sebi. Slično ga definiraju i Luszczynska i Schwarzer (2005), ono je za njih skup stavova i uvjerenja koje pojedinac ima o sebi, a izražava ih u interakciji sa svojim okruženjem. Prema teoriji socijalnog identiteta samopoštovanje se sastoji od osobnog¹ pojma o sebi i socijalnog pojma o sebi (Tajfel, 1982). Osobni pojam o sebi odnosi se na jedinstvene osobine i karakteristike koje razlikuju jednu osobu od drugih ljudi. Socijalni pojam o sebi se dijeli na odnosni² i kolektivni (Brewer i Gardner, 1996). Odnosni pojam o sebi podrazumijeva one aspekte pojma o sebi koji se odnose na privrženost, veze sa značajnim drugima i pojedinčevu ulogu u tim odnosima. Kolektivni pojam o sebi proizlazi iz pripadnosti pojedinim socijalnim grupama (Du, King i Chi, 2017). Samopoštovanje je evaluativni aspekt pojma o sebi te se odnosi na doživljaj sebe kao vrijednoga ili bezvrijednoga (Baumeister, 1998). Samopoštovanje u kontekstu osobnog pojma o sebi se može odnositi na opći pojam o sebi ili na neke specifične dijelove pojma o sebi. Urođena je karakteristika svih živih bića i relativno je stabilno tijekom vremena. Ljudi imaju univerzalnu potrebu da zaštite i povećaju osjećaj vlastite vrijednosti, a frustracije u ostvarenju tih potreba dovode do

¹ eng. personal self

² eng. relational self

poteškoća u psihološkom funkcioniranju (Rosenberg, Schooler, Schoenbach i Rosenberg, 1995).

Mnoga istraživanja u proteklih 15 godina su utvrdila važnost samopoštovanja za zdravlje i kvalitetu života (Moshki i Ashtarian, 2010). Nisko samopoštovanje povezuje se sa brojnim negativnim ishodima pa je tako Rosenberg (1965) ustanovio da se pojedinci sa niskim samopoštovanjem češće izoliraju od drugih, više su samosvjesni i veća je vjerojatnost da će biti depresivni od onih koji imaju veće samopoštovanje. Suprotno tomu, visoko samopoštovanje povećava ustrajnost nakon neuspjeha, spremnost na inicijativu i ugodne osjećaje (Baumeister, Campbell, Krueger, Vohs, 2003). Samopoštovanje se pokazalo i kao jedan od najsnažnijih prediktora dobrobiti (Campbell, 1981; Wilson, 1967). Takve nalaze potvrdili su i Furnham i Cheng (2000) ustanovivši da je samopoštovanje glavni i najsnažniji prediktor samoprocjene sreće kod mladih ljudi. Zanimljiv nalaz je da se samopoštovanje može sniziti tijekom perioda nezadovoljstva. Takav nalaz implicira da veza između samopoštovanja i raspoloženja može biti dvosmjerna (Wessman i Ricks, 1966, prema Diener, 1984). Također, Baumeister i suradnici (2003) u svom preglednom radu o ulozi samopoštovanja u različitim pozitivnim ishodima zaključuju, premda su proučavana istraživanja većinom korelacijska zbog čega se ne može jasno uspostaviti uzročnost, kako je najvjerojatnije da visoko samopoštovanje vodi većoj sreći. Međunarodnim istraživanjem Dienera i Diener (1995) o korelatima zadovoljstva životom i samopoštovanja koje je uključivalo sudionike iz 31 zemlje pronađeno je kako je samopoštovanje najsnažniji prediktor sreće između više razmatranih konstrukata. Visina korelacije bila je različita u različitim zemljama na način da je utvrđena snažnija povezanost između dva konstrukta u individualističkim zemljama u odnosu na kolektivističke. Schimmack i Diener (2003) su u svom istraživanju usporedili valjanost eksplicitnih i implicitnih mjera samopoštovanja te su utvrdili da su eksplicitne mjere bolji prediktor samoprocjene dobrobiti.

Lokus kontrole

Lokus kontrole definira se kao uvjerenje pojedinca koje nastaje na temelju njegove percepcije je li neko potkrepljenje koje se pojavilo povezano ili ne sa njegovim prethodnim ponašanjem. Smatra se da pojedinac ima vanjski lokus kontrole ako percipira da je potkrepljenje koje se pojavilo nakon nekog njegovog postupka bilo neovisno o tom postupku, odnosno, da je rezultat sreće, slučajnosti, sudbine ili da je, pak, bilo pod kontrolom značajnih drugih (Rotter, 1966). Ako pojedinac vjeruje da se to potkrepljenje pojavilo kao rezultat

njegovog ponašanja ili da je ovisilo o njegovim relativno trajnim karakteristikama smatramo da ima unutarnji lokus kontrole (Rotter, 1996). Levenson (1973) je Rotterovu teoriju detaljnije razradio pa je vanjski lokus kontrole podijelio na dva aspekta: moćne druge i slučajnost. Pojedinci sa unutarnjim i vanjskim lokusom kontrole se razlikuju u uvjerenju o tome u kolikoj mjeri njihovi postupci mogu utjecati na ishode u njihovim životima. U Sjedinjenim Američkim Državama, a i u drugim individualističkim zemljama, smatra se kako je vanjski lokus kontrole indikator slabe prilagodbe (Phares, 1976, prema Spector, Cooper, Sanchez, O'Driscoll i Sparks, 2002).

Carton i Nowicki (1994) izvještavaju kako je unutarnji lokus kontrole povezan sa mnogim pozitivnim ishodima poput veće ustrajnosti u suočavanju sa problemima, boljim akademskim i profesionalnim uspjehom, većom prevencijom zdravstvenih problema, većim zadovoljstvom u odnosima s drugim ljudima, boljom psihološkom prilagodbom i većim zadovoljstvom životom. Dugotrajnije iskustvo manjka unutarnjeg lokusa kontrole je povezano sa lošijim kognitivnim, afektivnim i ponašajnim funkcioniranjem (Seligman, 1975, prema Abbey i Andrews, 1985). No, i osobe sa unutarnjim lokusom kontrole mogu imati problema u psihičkom funkcioniranju. Osobe sa izraženim unutarnjim lokusom kontrole trebaju biti sposobne i efikasne i trebaju imati prilike u kojima će uspješno iskusiti osjećaj osobne kontrole i odgovornosti. U protivnome, pojedinci sa visokim unutarnjim lokusom kontrole bez vještina i sposobnosti te prilika mogu postati neurotični, anksiozni ili depresivni jer sebi i svojim karakteristikama pripisuju loše ishode (Chandiramani, 2014). Također, postoje situacije u kojima vanjska orijentacija može biti povezana sa većom dobrobiti kao na primjer kada pojedinac atribuirao negativni događaj (npr. neuspjeh) vanjskim silama (Diener, 1984). Ipak, istraživanja su utvrdila da je unutarnji lokus kontrole u velikoj većini slučajeva povezan sa većom dobrobiti. Tako su Sharma i Juyal (2017) ustanovile da ljudi sa unutarnjim lokusom kontrole postižu veće rezultate na Ryffinom upitniku dobrobiti u odnosu na ljude sa vanjskim lokusom. Unutarnji lokus kontrole je pozitivno povezan sa pozitivnim afektima i dobrobiti, a negativno sa negativnim afektima, dok suprotno vrijedi za vanjski lokus kontrole (Klonowicz, 2001). Malhotra (2017) je pronašla značajnu korelaciju samo između unutarnjeg lokusa kontrole i komponenata dobrobiti. Općenito, takvi nalazi se u literaturi objašnjavaju pretpostavkom da pozitivne karakteristike bolje predviđaju pozitivne ishode, dok negativne karakteristike bolje predviđaju negativne ishode (Cheng i Furnham, 2003). Neki istraživači npr. Lu (1999), Cummins i Nistico (2002) su utvrdili kako se povezanost između unutarnjeg lokusa kontrole i dobrobiti povećava s vremenom. Spector i suradnici (2002) utvrdili su kako konstrukt individualizam/kolektivizam ne moderira povezanost lokusa kontrole i dobrobiti u

kontekstu radnog okruženja već je ta povezanost univerzalna i ne razlikuje se u kolektivističkim u odnosu na individualističke države.

Lokus kontrole i samopoštovanje

Samopoštovanje i lokus kontrole konstrukti su koji se unutar psihologije proučavaju preko 70 godina. Premda je svaki pojedinačno dosta istraživana, postoji malo znanstvenih radova koji su ih oboje uključili u svoj nacrt, a još je manje onih u kojima je razmatran odnos među njima. Ghoprpade, Hattrup i Lackritz (1999) su istraživali kulturalne razlike u samopoštovanju i lokusu kontrole, dok povezanost tih varijabli te potencijalne razlike u povezanosti u različitim kulturama nisu komentirali. Isto tako, Karatas i Tagay (2012) istražuju prediktivnost samopoštovanja, lokusa kontrole i perfekcionizma za subjektivnu dobrobit dok o međusobnoj povezanosti prediktora ništa ne govore.

Ipak, pregledom literature mogu se izvući neki zaključci. Campbell je već 1981. godine utvrdio da su pojedinci koji imaju snažan osjećaj osobne kontrole rijetko nezadovoljni sobom kao osobom, premda ima i pojedinaca koji su jako zadovoljni sobom, a nemaju jako izražen osjećaj kontrole nad svojim životom. Abdallah (1989) zaključuje kako su pojedinci visokog samopoštovanja skloniji atribuirati uspjeh unutarnjim uzrocima, dok su pojedinci sa niskim samopoštovanjem uspjeh skloniji pripisati vanjskim uzrocima. Sukladno tome, u istraživanjima se obično pronalazi pozitivna povezanost unutarnjeg lokusa kontrole i samopoštovanja, a negativna između vanjskog lokusa i samopoštovanja (Enger, Howerton i Cobbs, 2001). Povezanost lokusa kontrole i samopoštovanja je dosta istraživana u akademskom kontekstu gdje je također potvrđene značajne korelacije među njima (Finn i Rock, 1997, Mascinga i Nemetti, 2012). Takve značajne korelacije potvrđene su i na uzorku iranskih studenata (Saadat, Ghasemzadeh, Karami i Soleimani, 2012) te je, dodatno utvrđeno i da je lokus kontrole značajan prediktor samopoštovanja. Judge, Locke i Durham (1997, prema Bono i Judge, 2003) predlažu da samopoštovanje i lokus kontrole pripadaju istom latentnom faktoru, kojeg nazivaju temeljnim samoevaluacijama, skupa sa generaliziranom samoeфикаsnosti i neuroticizmom. Temeljne samoevaluacije su dispozicijska osobina ličnosti koja se odnosi na to kako pojedinci generalno i konzistentno procjenjuju svoju vrijednost i sposobnosti. Meta analiza porovedena na 127 znanstvenih radova o korelacijama među četiri konstrukta je između ostaloga utvrdila kako korelacija između samopoštovanja i lokusa kontrole iznosi $r = .52$ (Bono i Judge 2003).

Moderatorske i medijatorske uloge samopoštovanja i lokusa kontrole

Proučavanjem dostupne literature nije pronađeno niti jedno istraživanje koje je istodobno proučavalo odnos između ova tri konstrukta. Premda su se pokazali povezanima u ranijim istraživanjima, priroda njihove veze i eventualni mehanizmi utjecaja jednih na druge još su uvijek na razini pretpostavki. Stoga ćemo prikazati rezultate istraživanja koja su proučavala funkciju ili samopoštovanja ili lokusa kontrole u održavanju dobrobiti. Pretpostavlja se kako bi samopoštovanje, unutarnji lokus kontrole i interpersonalni konflikt mogli imati ulogu medijatora u povezanosti dobrobiti i stresa zbog neplodnosti. Slijedeći tu hipotezu, stres koji proizlazi iz nemogućnosti imanja djece ima negativan utjecaj na dobrobit tako što snižava samopoštovanje muškarca i žene, smanjuje njihov osjećaj osobne kontrole, te povećava međusobni konflikt partnera (Abbey, Andrews i Halman, 1992). Medijacijska uloga samopoštovanja pretpostavlja se i u odnosu usamljenosti i zadovoljstva životom. Pozitivna vrednovanja sebe olakšavaju uspostavljanje zadovoljavajućih veza s drugima zbog čega se osoba osjeća manje usamljeno. Iz tog proizlazi da bi samopoštovanje moglo biti od koristi u ublažavanju negativnih učinaka usamljenosti na dobrobit (Civitci i Civitci, 2009). Nalazi koji idu u prilog samopoštovanju kao medijatoru pronađeni su i u odnosu majčinih odgojnih stilova i sreće. Majčin autoritativni stil povoljno djeluje na povećanje samopoštovanja kod djece te preko njega i na sreću. Suprotno tome, majčini autoritarni ili popustljivi stil djeluju nepovoljno na sreću djeteta preko oslabljivanja njihova samopoštovanja (Furnham i Cheng, 2000). Takve nalaze Cheng i Furnham (2004) pronašli su i na drugoj populaciji koristeći druge mjere roditeljskih odgojnih stilova. Nalazi Osborneovog, Milojevog i Sibleyevog (2016) istraživanja idu u prilog pretpostavci da religiozne orijentacije, točnije, fundamentalistička i intrinzična³ imaju indirektan efekt na zadovoljstvo životom putem medijacijskog utjecaja lokusa kontrole, odnosno njegova smanjenja ili povećanja. Youngovo (2001) istraživanje ukazalo je na potencijalnu moderatorsku ulogu lokusa kontrole u povezanosti stresa i zadovoljstva životom kod imigranata. Stresna reakcija na selidbu negativno se odražava na zadovoljstvo životom, što je izraženije kod osoba sa vanjskim lokusom kontrole u odnosu na one sa unutarnjim. Pretpostavlja se kako su pojedinci sa većim osjećajem kontrole nad situacijom skloni manje stresno reagirati na selidbu u odnosu na one s manjim osjećajem kontrole zbog čega imaju veći stupanj zadovoljstva životom. Cheng i Furnham (2003) ponovno su pronašli dokaze koji idu u prilog tomu da bi samopoštovanje

³ religiozne orijentacije podjeljene na: fundamentalističku, intrinzičnu, ekstrinzično-osobnu, ekstrinzično-socijalnu i tragajuću (Osborne i sur., 2016)

moglo imati ulogu medijatora, ovoga puta kod povezanosti atribucijske internalnosti⁴ i sreće. Samopoštovanju se pridaje uloga medijatora i u odnosu strategija suočavanja i dobrobiti. Ono vjerojatno predstavlja dominantni mehanizam kojim se održava zadovoljstvo životom u slučaju izbjegavajućeg suočavanja ublažavajući njegove negativne efekte (Mirjanić i Milas, 2011). Iz ovih istraživanja vidljivo je da se samopoštovanju većinom pripisuje potencijalna uloga medijatora u povezanosti dobrobiti sa različitim varijablama. Tek poneka istraživanja ukazala su na mogućnost iste uloge za lokus kontrole. Pored toga, Shubina (2017) u svom preglednom članku pokušala rasvijetliti međudnos lokusa kontrole, samopoštovanja i sreće pretpostavljajući kako bi samopoštovanje moglo biti medijacijska varijabla kod odnosa druga dva konstrukta. No, nije mogla izvući jasne zaključke jer ne postoji empirijsko istraživanje kojim je takav odnos među varijablama istražen.

Na temelju svih prezentiranih rezultata pretpostavljamo da će lokus kontrole i samopoštovanje biti značajni prediktori i zadovoljstva životom i ravnoteže afekata. Također, pretpostavljamo kako bi samopoštovanje moglo imati ulogu medijatora u povezanosti lokusa kontrole i dobrobiti. Vodeći se tom pretpostavkom proizlazi da uvjerenje pojedinca da može kontrolirati ishode u svom životu, povezano je sa većim osjećajem vlastite vrijednosti (višim samopoštovanjem) što povećava dobrobit pojedinca.

Očekuje se da će se rezultatima ovog istraživanja produbiti i pojasniti međusobni odnosi lokusa kontrole i dobrobiti te potencijalni mehanizmi djelovanja samopoštovanja čime će se unaprijediti postojeća literatura o lokusu kontrole, samopoštovanju i dobrobiti.

⁴ atribucijski stilovi sastoje se od unutarnje/vanjske, globalne/specifične i stabilne/promjenjive komponente

Cilj i problemi:

Cilj ovog istraživanja je ispitati mogu li se na temelju samopoštovanja i lokusa kontrole predvidjeti komponente dobrobit te provjeriti je li hipoteza o samopoštovanju kao medijacijskoj varijabli u odnosu lokusa kontrole i komponenata dobrobiti empirijski utemeljena.

S obzirom na postavljeni cilj formulirani su slijedeći problemi i hipoteze:

1. problem: Ispitati mogu li se na temelju samopoštovanja predvidjeti obadvije komponente dobrobiti

Hipoteza 1: Očekujemo da je samopoštovanje pozitivno povezano komponentama dobrobiti i da je njihov značajan prediktor

2. problem: Ispitati može li se na temelju lokusa kontrole predvidjeti zadovoljstvo životom i ravnoteža afekata

Hipoteza 2: Očekujemo da je unutarnji lokus kontrole pozitivno povezan sa komponentama dobrobiti, a vanjski negativno, te da je lokus kontrole značajan prediktor dobrobiti

3. problem: Ispitati ima li samopoštovanje ulogu medijatora u povezanosti lokusa kontrole i komponenata dobrobiti

Hipoteza 3: Očekujemo da bi lokus kontrole mogao neizravno utjecati na dobrobit putem samopoštovanja

Metoda

Sudionici

Uzorak ovog istraživanja činilo je 245 zagrebačkih studenata, od čega je bilo 196 studentica (80%) i 49 studenata (20%). Upitnik je ispunilo 257 ljudi no njih 12 je izbačeno iz obrade jer nisu studirali u Zagrebu. Raspon godina kretao se od 18 do 29, a studenti su u prosjeku imali $M=21,39$ ($sd=1,89$) godinu. Uzorak korišten u ovom istraživanju je bio neprobabilistički prigodni uzorak.

Instrumenti

Za kognitivnu komponentu dobrobiti, odnosno, zadovoljstvo životom korištena je Skala zadovoljstva životom (*Satisfaction With Life Scale*) čiji su autori Diener, Emmons, Larsen i Griffin (1985). Namijenjena je mjerenju globalnog zadovoljstva životom. Skala se sastoji od pet čestica, a primjer bi glasio: 'U više aspekata moj život je blizak idealnom'. Na čestice se odgovara uz pomoć Likertove skale od sedam stupnjeva, pri čemu 1 znači 'U potpunosti se slažem', a 7 'Uopće se ne slažem'. Ukupan rezultat se računa tako da se zbroje odgovori na svih pet tvrdnji, pri čemu viši rezultati upućuju na veće zadovoljstvo. Cronbachov koeficijent pouzdanosti u upitniku iznosi $\alpha = ,87$ (Pavot i Diener, 1993). U ovom istraživanju Cronbach alfa iznosi $\alpha = ,80$.

Afektivna komponenta dobrobiti koja se odnosi na emocije i raspoloženja operacionalizirana je Ljestvicom ravnoteže afekata (*Affect Balance Scale*) Normana Bradburna (1969). Upitnik ima dvofaktorsku strukturu, s obzirom da je Bradburn (1969, prema Ryff, 1989) utvrdio da su pozitivni i negativni afekti dva različita faktora koja se trebaju mjeriti odvojeno. Stoga se Ljestvica sastoji od dvije podljestvice - one koja mjeri pozitivne afekte (PAS) i one koja mjeri negativne afekte (NAS). Svaka podljestvica sadrži pet čestica pa ljestvica ima ukupno deset čestica. Sadržajem čestica se ispituje prisustvo određenih emocija u protekla dva tjedna npr. 'Tijekom protekla dva tjedna jeste li se osjećali: osobito uzbuđeno ili zainteresirano za nešto?'; 'uznemireno jer Vas je netko kritizirao?'. Sudionici na čestice odgovaraju sa 'da' ili 'ne'. Za svaki potvrdni odgovor dobiva se 1 bod na obadvije podljestvice, a za svaki negativni odgovor 0 bodova. Ukupan rezultat se formira na način da se zbroje svi potvrdni odgovori na svakoj podljestvici zasebno. Zatim se od ukupnog

rezultata na PAS oduzme ukupan rezultat na NAS. Kako bi se izbjegli negativni rezultati dodaje se konstanta od 5. Raspon rezultata kreće se od 0 do 10 pri čemu veći rezultat upućuje na veću prisutnost i pozitivnih i negativnih emocija i raspoloženja. Koeficijent unutarnje konzistencije za PAS iznosi $\alpha = ,66$, a za NAS negativnih afekata $\alpha = ,48$ (Larsen i sur., 1985). Psihometrijskom procjenom utvrđena je dobra konstruktna valjanost instrumenta sa mjerama samopoštovanja i osobina ličnosti pri čemu je korelacija između PAS-a i samopoštovanja iznosila $r = ,36$, a između NAS-a i samopoštovanja $r = -,39$, dok se za PAS i osobine ličnosti korelacije kreću između $r = ,18$ i $r = ,31$, a za NAS i osobine ličnosti $r = ,06$ do $r = ,45$ (Larsen i sur. 1985). U ovom istraživanju utvrđena je Cronbach alfa za PAS $\alpha = ,73$ te za NAS $\alpha = ,53$.

Konstrukt samopoštovanja izmjeren je uz pomoć Rosenbergove ljestvice samopoštovanja (*Rosenberg Self-esteem Scale, RSE*) koja je konstruirana 1965. godine. Mjeri globalno i jednodimenzionalno samopoštovanje, a sadržaj čestica odnosi se na osjećaj vlastite vrijednosti i samoprihvatanja. Instrument se sastoji od 10 čestica, od čega je pet formulirano u pozitivnom smjeru ('Osjećam da posjedujem niz vrijednih osobina') i pet u negativnom ('Osjećam da nemam puno toga čime bih se mogao/la ponositi). Na čestice se odgovara uz pomoć Likertove skale od četiri stupnja (1 - 'Uopće se ne slažem'; 4 - 'U potpunosti se slažem'). Ukupan rezultat se formira zbrajanjem procjena na Likertovoj skali, uz obrnuto bodovanje negativno usmjerenih čestica. Mogući raspon rezultata kreće se od 10 do 40, pri čemu veći rezultat upućuje na višu razinu samopoštovanja. Bezinović (1988, prema Takšić, 1998) je Ljestvicu preveo na hrvatski jezik te je utvrdio da se u njegovom istraživanju Cronbachov alfa kreće od ,81 do ,84. Na Rosenbergovoj skali samopoštovanja provedeno je više psihometrijskih analiza i pronađeno empirijskih dokaza nego na ikojoj drugoj mjeri samopoštovanja (Byrne, 1996, Wylie, 1989, prema Robins, Hendin i Trzesniewski, 2001). RSE pokazuje dobru pouzdanost i valjanost na velikom broju različitih uzoraka (Pullman i Allik, 2000, Robins i sur, 2001). U ovom istraživanju Cronbach alfa iznosi $\alpha = ,88$.

Za mjerenje lokusa kontrole koristili smo Rotterovu ljestvicu unutarnjeg prema vanjskom mjestu kontrole potkrepljenja (*Rotter's Scale of Internal Versus External Control of Reinforcement*, 1966). Ljestvica se sastoji od 29 parova tvrdnji sa prisilnim izborom između alternativa 'a' i 'b'. Primjer jednog para tvrdnji iz upitnika glasi: a) 'Mnogo puta sam se uvjerio/la da ono što se 'mora' dogoditi će se i dogoditi b) 'Prepuštanje sudbini nikad se nije pokazalo tako uspješnim kao odluka da sam/a poduzmem konkretnu akciju'. Od tih 29 parova tvrdnji, njih 6 služi za prikrivanje prave svrhe ispitivanja i stoga se ne boduju zbog

čega ukupan rezultat nastaje zbrajanjem preostale 23 tvrdnje. Jedan bod se dodjeljuje za odabiranje tvrdnje koja upućuje na vanjsko mjesto kontrole, a nula bodova za odabir one koja upućuje na unutarnji lokus kontrole. Zato veći rezultat upućuje na vanjsku orijentaciju, a niži na unutarnju. Sadržajem čestica se nastoji obuhvatiti što širi raspon očekivanja pojedinca o vlastitom ponašanju, sreći, slučaju, međuljudskim odnosima, političkim snagama i uspjehu u sustavu obrazovanja (Zarevski, Marušić i Vranić, 2002). Faktorskom analizom upitnika utvrđeno je kako su sve čestice značajno saturirane jednim glavnim faktorom koji objašnjava 53% varijance cijelog upitnika (Rotter, 1966). Test-retest pouzdanost kreće se od ,49 do ,83, dok se Cronbachov koeficijent unutarnje konzistencije kreće između $\alpha = ,65$ i $\alpha = ,79$ (Rotter, 1966). U ovom istraživanju koeficijent unutarnje konzistencije iznosi $\alpha = ,81$.

Postupak

Istraživanje je provedeno online, a prikupljanje sudionika je trajalo 2 tjedna. Provoditeljica istraživanja je upitnik objavila na Facebook stranicama studentskih domova u Zagrebu - 'Studentski dom Stjepan Radić', 'Studentski dom Ante Starčević', 'Studentski dom 'Cvjetno naselje', na stranici 'Psihologijom do posla' te na vlastitom Facebook profilu. Također, provoditeljica je poslala upitnik i direktno u privatnu poruku svojim poznanicima i zamolila ih da ispune i prosljede svojim kolegama kako bi smanjila difuziju odgovornosti i potaknula više ljudi da ispune upitnik. Upitnik je prosljedila na mail i studentima prve godine psihologije na Hrvatskim studijima te ih pozvala na sudjelovanje. S obzirom da nije skupila ciljani broj sudionika ponovno je objavila link sa upitnikom na stranicama studentskih domova. Sve objave objavljene su između 19 i 21 h ciljajući vrijeme kada su se studenti vratili sa fakulteta kako bi ih što više vidjelo objavu i potencijalno sudjelovalo. Kada su sudionici otvorili link na kojem se nalazi upitnik prvo su vidjeli uputu. U uputi je objašnjeno tko provodi istraživanje i u koju svrhu te je navedena tema istraživanja. Rečeno im je da je sudjelovanje anonimno i dobrovoljno te da mogu odustati u svakom trenutku bez ikakvih posljedica. Zamoljeni su da odgovaraju iskreno te da se u slučaju bilo kakvih pitanja mogu obratiti provoditeljici na mail čija je adresa pisala na kraju upute. Također, ako su zainteresirani za rezultate istraživanja mogu zatražiti povratnu informaciju koju je moguće dobiti na grupnoj razini.

Rezultati

Kako bi se odgovorilo na postavljene probleme i hipoteze, provedene su multiple regresijske analize te je testirana značajnost medijatora korištenjem Sobelovog testa. Za obradu podataka korišten je statistički paket IBM SPSS 20.0. No, prije prelaska na same analize, osvrnut ćemo se na deskriptivne podatke.

Tablica 1. *Deskriptivni podaci rezultata na Upitnicima zadovoljstva životom, ravnoteže afekata, lokusa kontrole i samopoštovanja izračunatih na zagrebačkim studentima (N=245)*

	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>K-S_Z</i>	<i>z_{asim}</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>
Zadovoljstvo životom	16,55	5,66	,09**	3,75	6	33
Ravnoteža afekata	6,23	2,24	,14**	-2	0	10
Lokus kontrole	12,24	4,74	,07**	-,89	0	22
Samopoštovanje	30,09	5,21	,06*	-2,33	10	40

Legenda: ** $p < ,01$, * $p < ,05$; *M*=aritmetička sredina, *SD*=standardna devijacija, *K-S_Z* = statistik Kolmogorov-Smirnov testa, *z_{asim}* = statistik asimetrije raspodjela, min,max= minimalna, maksimalna vrijednost

Prosječan rezultat na Ljestvici zadovoljstva životom je niži od teorijske središnje točke skale što znači da je raspodjela rezultata pomaknuta prema nižim vrijednostima, a statistik asimetrije upućuje da se radi o pozitivno asimetričnoj raspodjeli. Aritmetička sredina na Rosenbergovoj ljestvici samopoštovanja se nalazi iznad središnje vrijednosti same ljestvice ukazujući na tendenciju grupiranja rezultata oko viših vrijednosti, a koeficijentom asimetrije je potvrđena negativno asimetrična distribucija rezultata. Što se tiče lokusa kontrole, rezultati sudionika su grupirali oko same aritmetičke sredine ljestvice, a koeficijent asimetrije upućuje da se radi o simetričnoj raspodjeli rezultata. Što se tiče raspodjele ravnoteže afekata, koeficijent asimetrije pokazuje da je ona negativno asimetrična. Također, u tablici se može primijetiti odstupanje od pretpostavke normalnosti raspodjela rezultata testirane Kolmogorov - Smirnovljevim testom koji pokazuje da raspodjela ni jedne od varijabli nije normalna. Ovime je naizgled narušena jedna od glavnih pretpostavki mnogih statističkih postupaka, no Teorem centralne granice kaže, ako je uzorak dovoljno velik tada se teorijska raspodjela rezultata takvih uzoraka može pretpostaviti i ne mora nužno proizlaziti iz raspodjele samih rezultata (Field, 2013). S obzirom da ovaj uzorak čini 245 sudionika, primijenjeni parametrijski testovi trebali bi biti robusni na navedena odstupanja raspodjela od normalne.

Sudionici su na Upitnicima ravnoteže afekata te samopoštovanja dosegli teorijski minimum i maksimum, dok je na Upitniku lokusa kontrole minimum zadovoljen, a nedostajao je jedan bod da se dosegne maksimalan broj bodova.

Tablica 2. *Interkorelacije varijabli uključenih u istraživanje*

	Zadovoljstvo životom	Ravnoteža afekata	Lokus kontrole	Samopoštovanje
Zadovoljstvo životom	1	,483**	-,228**	,477**
Ravnoteža afekata		1	-,296**	,559**
Lokus kontrole			1	-,356**
Samopoštovanje				1

** $p < ,01$

Iz Tablice 2. vidljivo je da zadovoljstvo životom značajno negativno korelira sa lokusom kontrole ($r = -,228$, $p < ,01$) dakle, što je veće zadovoljstvo životom osoba je izraženije unutarnje orijentirana. Korelacija zadovoljstva životom i samopoštovanja je pozitivna ($r = ,477$, $p < ,01$) ukazujući da je veće zadovoljstvo povezano sa većim samopoštovanjem. Ravnoteža afekata je također značajno negativno povezana sa lokusom kontrole ($r = -,296$, $p < ,01$) upućujući na to da što osoba doživljava manju ravnotežu afekata to je izraženije vanjski orijentirana. Samopoštovanje i ravnoteža afekata koreliraju pozitivno ($r = ,559$, $p < ,01$) što znači da osoba koja ima veću ravnotežu emocija i raspoloženja koje doživljava ima i veće samopoštovanje. Korelacija između zadovoljstva životom i ravnoteže afekata značajna je i pozitivna ($r = ,483$, $p < ,01$) što nam govori da pojedinac koji je zadovoljniji sa svojim životom ima i veću ravnotežu svojih emocija i raspoloženja. Samopoštovanje i lokus kontrole negativno su povezani uz $r = -,356$ ($p < ,01$) dakle, što je veće samopoštovanje osobe više smatra da kontrolira ishode u svom životu. Ovakve značajne korelacije među varijablama nužan su preduvjet koji mora biti zadovoljen kako bi se mogao testirati medijacijski učinak.

Tablica 3. Rezultati regresijske analize: B i β koeficijenti, koeficijenti korelacije i determinacije

K	Model	B	β	R	R^2	Prilagođeni R^2
Zadovoljstvo životom	1 Samopoštovanje	,518**	,477	,477	,228	,224
	2 Lokus kontrole	-,272**	-,228	,228	,052	,048
Ravnoteža afekata	1 Samopoštovanje	,240**	,559	,559	,313	,310
	2 Lokus kontrole	-,140**	-,296	,296	,088	,084

** $p < 0,01$; Legenda: K – kriterij; b – nestandardizirani regresijski koeficijent; β – standardizirani regresijski koeficijent; R – koeficijent korelacije; R^2 – koeficijent determinacije; Prilagođeni R^2 – prilagođeni koeficijent determinacije

Iz tablice je vidljivo da su β koeficijenti samopoštovanja pozitivnog predznaka i umjereno visoki za obadvije komponente dobrobiti uz $p < ,01$, dok su β koeficijenti lokusa kontrole negativno usmjereni i niski, ali statistički značajni uz 99 % sigurnosti. Iz toga se može zaključiti kako samopoštovanje i lokus kontrole značajno predviđaju i kognitivnu i afektivnu komponentu dobrobiti. Dakle, samopoštovanje je bolji prediktor zadovoljstva životom od lokusa kontrole. Lokus kontrole je, također, lošiji prediktor i ravnoteže afekata u odnosu na samopoštovanje. Koeficijent determinacije, koji ukazuje na postotak objašnjene varijance kriterija na temelju prediktora, u regresijskoj jednadžbi samopoštovanja i zadovoljstva životom iznosi $R^2 = ,228$ što znači da je samopoštovanje objasnilo 22,8% varijance zadovoljstva životom. U regresijskoj jednadžbi lokusa kontrole i zadovoljstva životom koeficijent determinacije iznosi $R^2 = ,052$ zbog čega je njime objašnjeno skromnih, ali značajnih 5,2% varijance zadovoljstva životom. Samopoštovanje je objasnilo 31,3% varijance afektivne komponente dobrobiti, uz koeficijent determinacije $R^2 = ,313$. 8,8% varijance ravnoteže afekata je objašnjeno na temelju lokusa kontrole pri čemu koeficijent determinacije iznosi $R^2 = ,088$. Nalazi da se na temelju lokusa kontrole mogu predvidjeti komponente dobrobiti ujedno je i prvi od tri koraka koje treba zadovoljiti u testiranju medijacijskog učinka prema prijedlogu Barona i Kennyja (1986).

Sljedeći korak je utvrditi odnos prediktora i pretpostavljenog medijatora, tj. provjeriti značajnost doprinosa lokusa kontrole u objašnjavanju varijance samopoštovanja koje u ovom koraku u regresijskoj jednadžbi predstavlja kriterij.

Tablica 4. Rezultati regresijske analize: B i β koeficijenti, koeficijenti korelacije i determinacije

K	Model	B	β	R	R^2	Prilagođeni R^2
Samopoštovanje	Lokus kontrole	-,392**	-,356	,356	,127	,123

** $p < 0,01$; Legenda: K – kriterij; b – nestandardizirani regresijski koeficijent; β – standardizirani regresijski koeficijent; R – koeficijent korelacije; R^2 – koeficijent determinacije; Prilagođeni R^2 – prilagođeni koeficijent determinacije

Podaci u Tablici 4. pokazuju da je β koeficijent značajan uz 99% sigurnosti te da se na temelju lokusa kontrole može objasniti 12,7% varijance samopoštovanja čime je zadovoljen drugi korak. Posljednji korak sastoji se od ispitivanja ostaje li inicijalni prediktor (lokus kontrole) i dalje značajan u objašnjavanju varijance kriterija (dobrobit) kad je u regresijsku jednadžbu uvrštena i medijacijska varijabla (samopoštovanje).

Tablica 5. Prikaz B i β koeficijenata multiple regresije i testiranje njihove značajnosti te testiranje značajnosti Sobelovog testa

K	Model	B	Standardna pogreška	β	t	p	Sobelov test
Zadovoljstvo životom	1 Samopoštovanje	,492	,065	,453	-7,519	,000	-4,673 $p < ,01$
	Lokus kontrole	-,079	,072	-,067	1,103	,271	
Ravnoteža afekata	1 Samopoštovanje	,223	,024	,519	9,181	,000	-5,004 $p < ,01$
	Lokus kontrole	-,053	,027	-,111	-1,970	,050	

Legenda: K – kriterij; b – nestandardizirani regresijski koeficijent; β – standardizirani regresijski koeficijent; Sobelov test – značajnost medijacijskog učinka

U Tablici 5. vidimo B i β koeficijente za dva kriterija, odnosno dvije komponente dobrobiti. U modelu sa zadovoljstvom životom kao kriterijem, β koeficijent samopoštovanja je i dalje srednje visok i pozitivan te je ostao značajan na razini od $p < ,01$, dok se β lokusa kontrole dosta smanjila te je postala statistički neznačajna. Neznačajnost β -e lokusa kontrole govori nam kako on ne objašnjava značajan udio varijance zadovoljstva životom. U modelu sa ravnotežom afekata kao kriterijem, β lokusa kontrole također opada te je sada granično značajna uz $p = ,05$, dok je β koeficijent samopoštovanja, premda nešto manji i dalje srednje visok i značajan uz $p < ,01$. S obzirom da postoji značajna korelacija između samopoštovanja i lokusa kontrole, postoji i dio njihova varijabiliteta koji se preklapa pa u prvom modelu β

lokusa kontrole postaje neznačajna, dok u drugom modelu ostaje značajna ali na granici razine sigurnosti od 95%. Unatoč tome, obadvije regresijske jednadžbe su značajne pa je zadovoljen i treći korak te se prelazi na provedbu Sobelovog testa koji se koristi za utvrđivanje medijacijskog efekta. Značajnost statistika Sobelovog testa govori kako se ne može odbaciti hipoteza o samopoštovanju kao medijatoru. U situaciji sa zadovoljstvom životom kao prediktorom, neznačajnost lokusa kontrole nakon uvođenja medijatora ukazuje da se samopoštovanje može predložiti kao dominantni medijator putem kojeg potpuno odvija utjecaj lokusa kontrole na dobrobit. U situaciji sa ravnotežom afekata kao kriterijem, smanjenje β koeficijenta ukazuje ili da je samopoštovanje samo jedan od mogućih medijatora preko kojeg lokus kontrole ostvaruje svoj utjecaj na afekte ili da lokus kontrole pored neizravnog utjecaja, utječe i izravnim putem na ravnotežu afekata.

Ukupno 23,2% varijance zadovoljstva životom objašnjeno je na temelju samopoštovanja i lokusa kontrole te 32,3% varijance ravnoteže afekata.

Rasprava:

Ranija istraživanja koja su u svoj nacrt uključila dobrobit, samopoštovanje i lokus kontrole proučavala su korelacije među njima te mogućnost predviđanja jedne od spomenutih varijabli na temelju druge (Campbell, 1981; Diner i Diener, 1995; Klonowicz, 2001; Spector i sur., 2002). Ovim se istraživanjem htjelo provjeriti vrijede li nalazi o značajnim korelacijama između samopoštovanja i komponenata dobrobiti, te lokusa kontrole i dobrobiti, a onda i nalazi o značajnosti spomenutih varijabli kao prediktora dobrobiti na hrvatskom uzorku. Pored toga, htjelo se dublje istražiti odnos lokusa kontrole i komponenata dobrobiti, odnosno provjeriti postoji li mogućnost da samopoštovanje ima ulogu medijatora u tom odnosu. Ako bi se pokazalo da je ta pretpostavka empirijski utemeljena, samopoštovanje bi se moglo predložiti kao potencijalno moguće objašnjenje, odnosno mehanizam, putem kojeg bi lokus kontrole mogao ostvarivati svoj utjecaj na dobrobit.

Prvim problemom htjele su se istražiti korelacije između samopoštovanja i dobrobiti te utvrditi je li samopoštovanje njezin značajan prediktor. Dobivene su značajne korelacije u očekivanom, pozitivnom, smjeru čime je potvrđen taj dio pretpostavke. Pored značajnih korelacija, pronađeno je da samopoštovanje značajno predviđa obadvije komponente dobrobiti što se također očekivalo s obzirom da su prethodna istraživanja utvrdila da je samopoštovanje jedan od najsnažnijih prediktora dobrobiti (Campbell, 1981; Diner i Diener, 1995; Furnham i Cheng, 2000). Prethodna istraživanja jednoznačno pokazuju da su samopoštovanje i dobrobit visoko međusobno povezani, ali se ipak ne radi o jednom konstrukt, već je i empirijski potvrđeno da imaju različite obrasce korelacija sa različitim varijablama (Diner i Diener, 1995).

Odgovorom na drugi problem nastojale su se rasvijetliti korelacije i njihov smjer između lokusa kontrole i dobrobiti i potom provjeriti značajnost lokusa kontrole kao prediktora u predviđanju dobrobiti. Uspješno su potvrđena očekivanja, dakle, zadovoljstvo životom negativno korelira sa vanjskim lokusom kontrole, a pozitivno sa unutarnjim, isti smjer povezanosti dijeli i ravnoteža afekata sa dimenzijama lokusa kontrole. Takvi nalazi u skladu su sa rezultatima prethodnih istraživanja (Sharma i Juyal, 2017; Klonowicz, 2001) i dijelom sa nalazima Malhotre (2017) koja se pronašla samo značajnu pozitivnu korelaciju između unutarnjeg lokusa kontrole i dobrobiti. Pored značajnih korelacija, utvrđena je i značajnost lokusa kontrole kao prediktora komponenata dobrobiti što je također u skladu sa ranijim istraživanjima (npr. Spector i sur., 2002).

Treći problem se odnosio na potencijalnu ulogu samopoštovanja kao medijatora u odnosu lokusa kontrole i dobrobiti. S obzirom na korelacijsku prirodu našeg istraživanja, navedenu pretpostavku nismo mogli kategorijalno utvrditi već samo učiniti uvjerljivijom. Dobiveni nalazi idu u prilog polaznoj hipotezi, odnosno čini se da bi samopoštovanje moglo biti dominantni medijator preko kojeg se u potpunosti odvija utjecaj lokusa kontrole na zadovoljstvo životom. U odnosu lokusa kontrole i ravnoteže afekata, moguće je da lokus kontrole djeluje na ravnotežu afekata ne samo neizravno već i izravnim putem ili da je samopoštovanje samo jedan od potencijalnih medijatora preko kojeg se odvija utjecaj lokusa kontrole. S obzirom da je lokus kontrole u ovom modelu ostao značajan prediktor, radi se samo o djelomičnoj medijaciji samopoštovanja što znači ali ono nije dovoljan niti nužan uvjet ostvarivanja ravnoteže afekata (Baron i Kenny, 1986). Ovakvi nalazi ukazuju da samopoštovanje ima značajnu ulogu u zadovoljstvu i sreći pojedinca, no konkretni procesi i mehanizmi kojima se njegov potencijalni utjecaj ostvaruje nisu do kraja jasni. Moguće je tumačenje da je funkcija samopoštovanja davanje lažnog osjećaja kontrole nad samim sobom i vlastitom okolinom (Tedeschi i Norman, 1985, prema Tadić, 2005). Možda osjećaj kontrole nad situacijom nije utemeljen na stvarnoj vještini pojedinca, ali povećava vjerojatnost da će osoba ustrajati, a onda i eventualno uspjeti zbog čega će iskusiti visoki osjećaj zadovoljstva. Taylor i Brown (1988) također su ponudili slično viđenje mehanizama koji stoje u podlozi odnosa dobrobiti pojedinca i njegovog samopoštovanja. Polazeći od nalaza prema kojima pojedinci većeg samopoštovanja sebe smatraju pametnijim, privlačnijim te razvijenijih socijalnih vještina nego što zaista jesu (npr. Baumeister i sur., 2003) predložili važnost iluzije, konkretno, opće sklonosti iskrivljavanju, krivom percipiranju i/ili interpretiranju različitih aspekata stvarnosti za psihičko zdravlje. Prema njima u kontekstu samopoštovanja, specifične vrste iluzija kao što su pretjerano pozitivno viđenje sebe, nerealistični optimizam i pretjerana percepcija kontrole nad okolinom imaju adaptivnu funkciju koja se očituje u tome da osobe na negativne povratne informacije o sebi i svojoj izvedbi reagiraju pozitivnim doživljajem sebe, uvjerenjem u vlastitu učinkovitost i optimizmom za budućnost zbog čega imaju veću šansu da budu sretniji i uspješniji od osoba koje takve negativne informacije o sebi točno prime i integriraju u pojam o sebi (Taylor i Brown, 1988). Na tragu takvih objašnjenja funkcije samopoštovanja moglo bi proizaći da visoko samopoštovanje zbog kojeg pojedinac precjenjuje svoje sposobnosti precjenjuje i mogućnost kontrole, koja možda nije toliko realna, ali dovodi do toga da pojedinac ulaže više truda i više se zalaže zbog čega je vjerojatnije da će postići svoje ciljeve i onda iskusiti visoku razinu zadovoljstva i ugodnih emocija.

Samo djelomičan medijacijski utjecaj u slučaju ravnoteže afekata ukazuje na mogućnost da se dio utjecaja lokusa kontrole odvija i izravnim putem ili je pak, moguće, da postoje još neki drugi medijatori preko kojih lokus kontrole ostvaruje svoj utjecaj na ravnotežu afekata. Ako je potonje slučaj, u budućim istraživanjima bi se trebalo razmotriti uvođenje još nekih konstrukata te njihova uloga kao potencijalnih medijatora u odnosu promatranih varijabli. Ranija istraživanja su pokazala da bi neuroticizam mogao djelomično objasniti povezanost vanjskog lokusa kontrole i depresije (koja se barem dijelom definira i kao 'prožimajuća nesretnost').⁵ Što je pojedinac uvjereniji da sudbina kontrolira ishode u njegovom životu to je skloniji osjećati se zabrinutim i uznemirenim zbog čega ima i veću manifestaciju simptoma depresije (Clarke, 2004). Uzevši te nalaze u obzir, otvara se mogućnost za istraživanje uloge neuroticizma u medijaciji u budućnosti.

Ograničenja istraživanja i praktične implikacije

Provedeno istraživanje ima određena ograničenja i nedostatke zbog čega dobivene nalaze treba uzeti s oprezom. Glavni nedostatak ovog istraživanja je taj što je istraživanje korelacijsko koje ne dopušta zaključivanje o uzročno posljedičnim vezama među promatranim varijablama. Zbog toga se nije mogla dokazati medijacijska uloga samopoštovanja u odnosu lokusa kontrole i dobrobiti već samo učiniti uvjerljivijom. No, s obzirom da su se ipak pronašli empirijski dokazi da bi samopoštovanje moglo biti medijacijska varijabla u promatranom odnosu, prijedlog za buduća istraživanja je da se odnos ove tri varijable provjeri provedbom eksperimentalnog istraživanja koje bi onda, eventualno, moglo potvrditi medijacijsku ulogu samopoštovanja. Također, nacrt ovog istraživanja je poprečnog presjeka što isto ograničava nalaze u pogledu donošenja uzročno-posljedičnih zaključaka te bi provedba longitudinalnog istraživanja pomogla u dokazivanju uzročnosti. Podatci su prikupljeni samo primjenom mjera samoprocjene, što može imati utjecaj na vjerodostojnost/valjanost rezultata, budući da samoprocjene mogu biti pod utjecajem npr. trenutnog raspoloženja, situacijskih varijabli te dostupnosti informacija. Primjena dodatnih metoda procjene poput procjena bliskih osoba, metoda uzorkovanja iskustva, procjena stručnjaka na temelju provedenih intervjua sa sudionicima unaprijedila bi valjanost mjerenih konstrukata te bi pomogla u očuvanju protiv djelovanja mogućih artefakata. Još jedan

⁵ pervasive unhappiness

potencijalni problem je što ljudi na skalama dobrobiti i samopoštovanja mogu odgovarati na socijalno poželjan način. Ako pojedinci vjeruju da je osobna sreća socijalno poželjna mogu se na ljestvicama samoprocjene prikazati sretnijima nego što bi se to utvrdio drugim metodama procjene sreće (Diener, 2000). Isto tako, raspodjela samopoštovanja u populaciji je snažno pomaknuta prema pozitivnim vrijednostima što se može, barem dijelom, objasniti fenomenom samouzdanja zbog visokih korelacija sa rezultatima na skali socijalne poželjnosti (Baumeister i sur., 2003). Iz navedenih razloga, bilo bi poželjno da buduća istraživanja uključe neku od ljestvica društveno poželjnog odgovaranja kako bi se ono statističkim putem isključilo iz analize podataka. I naposljetku, s obzirom da su sudionici uključeni u istraživanje poprilično neravnomjerno raspodijeljeni po varijabli spola u korist djevojaka stvarni rezultati u populaciji mogli bi biti drugačiji od onih dobivenih u ovom istraživanju.

Ipak, dobiveni nalazi pridonose postojećoj literaturi o dobrobiti, samopoštovanju i lokusu kontrole. Ovo istraživanje je jedino, koliko nam je poznato, koje se bavi odnosom između ova tri konstrukta te je ponudilo nove spoznaje o potencijalnom mehanizmu preko kojeg lokus kontrole ostvaruje svoj utjecaj na dobrobit. Stoga je iz dobivenih nalaza moguće je izvući i neke praktične implikacije. Dosadašnji tretmani ili psihoterapijski postupci koji su bili usmjereni na povećanje unutarnjeg lokusa kontrole svakako bi trebali uključiti i intervencije koje će pomoći pojedincu da pozitivnije vrednuje sebe i svoje sposobnosti. Ako uistinu lokus kontrole utječe na dobrobit preko medijacijskog efekta samopoštovanja, takve intervencije bi mogle više doprinijeti povećanju dobrobiti pojedinca.

Zaključak:

Rezultati ovog istraživanja u najvećoj mjeri potvrdila su polazne pretpostavke. Samopoštovanje korelira pozitivno sa komponentama dobrobiti te je njihov značajan prediktor. Lokus kontrole se također pokazao značajnim prediktorom dobrobiti, smjer korelacija unutarnjeg lokusa kontrole sa zadovoljstvom životom i ravnotežom je pozitivan, dok je smjer vanjskog lokusa kontrole sa navedenim komponentama negativan. Polazne pretpostavke o samopoštovanju kao medijatoru u odnosu lokusa kontrole i dobrobit čine se uvjerljivijima. Naime, čini se izvjesnim da je samopoštovanje dominantan medijator u odnosu lokusa kontrole i zadovoljstva životom. U odnosu lokusa kontrole i ravnoteže afekata moguće je da je samopoštovanje tek jedan od potencijalnih medijatora ili da je jedini medijator te da se dio utjecaja lokusa kontrole odvija i direktnim putem.

Literatura:

- Abbey, A., Andrews, F. M. i Halman, L. J. (1992). Infertility and well-being: The mediating roles of self-esteem, internal control, and interpersonal conflict. *Journal of Marriage and Family*, 54(2), 408-417.
- Abbey, A. i Andrews, F. M. (1985). Modeling the psychological determinants of life quality. *Social Indicators Research*, 16(1), 1-34.
- Abdallah, T. M. (1989). Self-esteem and locus of control of college men in Saudi Arabia. *Psychological Reports*, 65, 1323-1326.
- Ayyash-Abdo, H. i Alamudin, R. (2007). Predictors of subjective well-being among college youth in Lebanon. *The Journal of Social psychology*, 147(3), 265-284.
- Baron, R. M. i Kenny, D. A. (1986). The moderator-medijator distinction in social psychological research: Conceptual, strategic and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Baumeister, R. F., Campbell, J. D., Krueger, J. I. i Vohs, K. D. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles? *Psychological Science in the Public Interest*, 4(1), 1-44.
- Baumeister, R. F. (1998). The self. U D. Gilbert, S., Fiske i G. Lindzey (ur.), *The handbook of social psychology* (str.680-740). New York: Random House.
- Bono, J. E. i Judge, T. A. (2003). Core self-evaluations: A review of the trait and its role in job satisfaction and job performance. *European Journal of Personality*, 17, 5-18.
- Brewer, M. B. i Gardner, W. (1996). Who is this " We"? Levels of collective identity and self representations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71(1), 83-93.
- Brickman, P., Coates, D. i Janoff-Bulman, R. (1978). Lottery winners and accident victims: Is happiness relative? *Journal of Personality and Social Psychology*, 36(8), 917-927.
- Campbell, A. (1981). *The sense of well-being in America: Recent patterns and trends*. New York: Mcgraw-Hill.
- Carton, J. S. i Nowicki, S. (1994). Antecedents of individual differences in locus of control of reinforcement: a critical review. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 120(1), 13-21.
- Chandiramani, K. (2014). Locus of control and subjective well-being: Examining gender differences. *Indian Journal of Health and Wellbeing*, 5(3), 325-329.
- Cheng, H. i Furnham, A. (2004). Perceived parental rearing style, self-esteem and self-criticism as predictors of happiness. *Journal of Happiness Studies*, 5, 1-21.
- Cheng, H. i Furnham, A. (2003). Attributional style and self-esteem as predictors of psychological well being. *Counselling Psychology Quarterly*, 16(2), 121-130.

- Civitci, N. i Civitci, A. (2009). Self-esteem as mediator and moderator of the relationship between loneliness and life satisfaction in adolescents. *Personality and Individual Differences, 47*, 954-958.
- Clarke, D. (2004). Neuroticism: moderator or mediator in the relation between locus of control and depression? *Personality and Individual Differences, 37*, 245-258.
- Costa, P. T. i McCrae, R. R. (1980). Influence of extraversion and neuroticism on subjective well-being: Happy and unhappy people. *Journal of Personality and Social Psychology, 38*, 668-678.
- Cummins, R. A. i Nistico, H. (2002). Maintaining life satisfaction: The role of positive cognitive bias. *Journal of Happiness Studies, 3*(1), 37-69.
- Diener, E. (2000). The science of happiness and a proposal for a national index. *American Psychologist, 55*(1), 34-43.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin, 95*(3), 542-575.
- Diener, E., Lucas, R. E. i Oishi, S. (2009). Subjective well-being: The science of happiness a and life satisfaction. S. J. Lopez i C. R. Snyder (ur.), *The Oxford handbook of positive psychology* (str. 63-73). New york: Oxford University Press.
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E. i Smith, H. L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin, 125*(2), 276-302.
- Diener, E. i Diener, M. (1995). Cross-cultural correlates of life satisfaction and self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology, 68*(4), 653-663.
- Diener, E., Diener, M. i Diener, C. (1995). Factors predicting subjective well-being of nations. *Journal of Personality and Social Psychology, 69*(5), 851-864.
- Diener, E. i Diener, C. (1996). Most people are happy. *Psychological Science, 7*(3), 181-185.
- Diener, E. (1994). Assessing subjective well-being: Progress and opportunities. *Social Indicators Research, 31*, 103-157.
- Du, H., King, R. B. i Chi, P. (2017). Self-esteem and subjective well-being revisited: The roles of personal, relational and collective self-esteem. *PLoS ONE, 12*(8), e0183958.
- Enger, J. M., Howerton, D. L. i Cobbs, C. R. (2001). Internal/external locus of control, self-esteem and parental verbal interaction of at-risk black male adolescents. *The Journal of Social Psychology, 134*(4), 269-274.
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics*. London: SAGE Publications Ltd.
- Finn, J. D. i Rock, D. A. (1997). Academic success among students at risk for school failure. *Journal of Applied Psychology, 82*(2), 221-234.
- Fredrickson, B. L. (2001). The role of positive emotions in positive psychology: The broaden-and-build theory of positive emotions. *American Psychologist, 56*, 218 -226.

- Frederick, S. i Loewenstein, G. (1999). 16 Hedonic Adaptation. U D. Kahneman, E. Diener i N. Schwarz (ur.), *Well-being: the foundations of hedonic psychology* (str. 302-329). New York: Russell Sage.
- Furnham, A. i Cheng, H. (2000). Perceived parental behaviour, self-esteem and happiness. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 35(10), 463-470.
- Ghorpade, J., Hattrup, K. i Lackritz, J. R. (1999). The use of personality measures in cross-cultural research: A test of three personality scales across two countries. *Journal of Applied Psychology*, 84(5), 670-679.
- Headey, B. i Wearing, A. (1989). Personality, life events, and subjective well-being: toward a dynamic equilibrium model. *Journal of Personality and Social psychology*, 57(4), 731-739.
- Karatas, Z. i Tagay, O. (2012). Self-esteem, locus of control and multidimensional perfectionism as the predictors of subjective well-being. *International Education Studies*, 5(6), 131-137.
- Klonowicz, T. (2001). Discontented people: Reactivity and locus of control as determinants of subjective well-being. *European Journal of Personality*, 15, 29-47.
- Larsen, R. J., Diener, E. i Emmons, R. A. (1985). An evaluation of subjective well-being measures. *Social Indicators Research*, 17(1), 1-17.
- Levenson, H. (1973). Perceived parental antecedents of internal, powerful others, and chance locus of control orientations. *Developmental Psychology*, 9(2), 268-274.
- Lucas, R. E., Clark, A. E., Georgellis, Y. i Diener, E. (2004). Unemployment alters the set point for life satisfaction. *Psychological Science*, 15(1), 8-13.
- Lucas, R. E., Clark, A. E., Georgellis, Y. i Diener, E. (2003). Reexamining adaptation and the set point model of happiness: reactions to changes in marital status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(3), 527.
- Lu, L. (1999). Personal or environmental causes of happiness: A longitudinal analysis. *The Journal of Social Psychology*, 139(1), 79-90.
- Luszczynska, A. i Schwarzer, R. (2005). Multidimensional Health Locus of Control: comments on the construct and its measurement. *Journal of Health Psychology*, 10, 633-642.
- Malhotra, R. (2017). Locus of control and well-being among college students. *Indian Journal of Positive Psychology*, 8(2), 231-236.
- Mascinga, I. i Nemeti, I. (2012). The relation between explanatory style, locus of control and self-esteem in a sample of university students. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 33, 25-29.
- McKnight, C. G., Huebner, E. S. i Suldo, S. (2002). Relationship between stressful life events, temperament, problem behaviour, and global life satisfaction in adolescents. *Psychology in the Schools*, 39(6), 677-687.

- Meyers, D. G. i Diener, E. (1995). Who is happy? *Psychological Science*, 6(1), 10-19.
- Michalos, A. C. (1985). Multiple discrepancies theory (MDT). *Social Indicators Research*, 16, 347-413.
- Mirjanić, L. i Milas, G. (2011). Uloga samopoštovanja u održavanju subjektivne dobrobiti u primjeni strategija suočavanja sa stresom. *Društvena istraživanja*, 3(113), 711-727.
- Moshki, M. i Ashtarian, H. (2010). Perceived health locus of control, self-esteem, and its relations to psychological well-being status in iranian students. *Iranian Journal of Public Health*, 39(4), 70-77.
- Osborne, D., Milojev, P. i Sibley, C. G. (2016). Examining the indirect effects of religious orientations on well-being through personal locus of control. *European Journal of Social Psychology*, 46, 492-505.
- Pavot, W. i Diener, E. (1993). The affective and cognitive context of self-reported measures of subjective well-being. *Social Indicators Research*, 28(1), 1-20.
- Pavot, W., Diener, E. D. i Fujita, F. (1990). Extraversion and happiness. *Personality and Individual Differences*, 11(12), 1299-1306.
- Pullmann, H. i Allik, J. (2000). The Rosenberg self-esteem scale: its dimensionality, stability and personality correlates in Estonian. *Personality and Individual Differences*, 28(7) 701-715.
- Robins, R. i Trzesniewski, K. (2001). Measuring global self-esteem: Construct validation of a single-item measure and the Rosenberg self-esteem scale. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(2), 151-161.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rosenberg, M., Schooler, C., Schoenbach, C. i Rosenberg, F. (1995). Global self-esteem and specific self-esteem: Different concepts, different outcomes. *American Sociological Review*, 60(1), 141-156.
- Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs: General and Applied*, 80(1), 1-28.
- Ryan, R. M. i Deci, E. L. (2001.) , On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology* , 52, 141-166.
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of Psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(6), 1069-1081.
- Saadat, M., Ghasemzadeh, A., Karami, S. i Soleimani, M. (2012). Relationship between self-esteem and locus of control in Iranian university students. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 31(1), 530-535.

- Sandvik, E., Diener, E. i Seidlitz, L. (1993). Subjective well-being: The convergence and stability of self-report and non-self-report measures. *Journal of Personality*, 61(3), 317-342.
- Schimmack, U. i Diener, E. (2003). Predictive validity of explicit and implicit self-esteem for Subjective well-being. *Journal of Research in Personality*, 37, 100-106.
- Schwarz, N. i Strack, F. (1999). Reports of subjective well-being: Judgmental processes and their methodological implications. *Well-being: The Foundations of Hedonic Psychology*, 7, 61-84.
- Sharma, S. i Juyal, R. P. (2017). A study on locus of control and well-being in employees in private sectors. *Indian Journal of Health and Wellbeing*, 8(5), 402-404.
- Shubina, I. (2017). Locus of control, feeling of happiness and self-esteem: interrelation analysis. *International Journal of Scientific research and Management*, 5(11), 7563-7575.
- Spector, P. E. Cooper, C. L., Sanchez, J. I., O'driscoll, M. i Sparks, K. (2002). Locus of control and well-being at work: How generalizable are western findings? *Academy of Management Journal*, 45(2), 453-466.
- Tadić, M. (2008). Pregled nekih istraživanja u kontekstu subjektivne dobrobiti. *Društvena istraživanja*, 19(1-2), 117-136.
- Tadić, M. (2005). *Moderatorski i medijacijski utjecaj samopoštovanja na odnos temeljnih crta ličnosti i neverbalnih socijalnih vještina*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Hrvatski studiji.
- Takšić, V. (1998). *Validacija konstrukta emocionalne inteligencije*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Tajfel, H. (1982). Social psychology of intergroup relations. *Annual Review of Psychology*, 33(1), 1-39.
- Taylor, S. E. i Brown, J. D. (1988). Illusion and well-being: A social psychological perspective on mental health. *Psychological Bulletin*, 103(2), 193-210.
- Tolor, A. (1978). Personality correlates of the joy of life. *Journal of clinical Psychology*, 34, 671-676.
- Waterman, A. S. (1993). Two conceptions of happiness: Contrasts of personal expressiveness (eudaimonia) and hedonic enjoyment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64, 678-691.
- Wilson, W. R. (1967). Correlates of avowed happiness. *Psychological Bulletin*, 67(4), 294.
- Young, M. Y. (2001). Moderators of stress in Salvadoran refugees: the role of social and personal resources. *International Migration Review*, 35(3), 840-869.
- Zarevski, P., Marušić, A. i Vranić, A. (2002). Proaktivnost i lokus kontrole u menadžera. *Društvena istraživanja*, 4-5(60-61), 659-680.